

*Makalenin Türü: Araştırma Makalesi / Research Article

*Geliş Tarihi / First Received: 20.05.2022

*Kabul Tarihi / Accepted: 01.06.2022

*Atıf Bilgisi: Coşar, A. M. (2022). "Türkçenin Seslerinin Ekşi Sözlük'teki Çağrışımları -A-E-I-İ-". Hars Akademi, 5 (1), 1-16.

*Citation: Coşar, A. M. (2022). "Associations Of Turkish Voices In Ekşi Sözlük – A-E-I-İ-". Hars Akademi, 5 (1), 1-16.

TÜRKÇENİN SESLERİNİN EKŞİ SÖZLÜK'TEKİ ÇAĞRIŞIMLARI

-A-E-I-İ-

*Asiye Mevhibe COŞAR**

Öz

Yazının icadı, insanlık için büyük bir adım olarak yorumlanır. Bu, aynı zamanda seslerin bir kalıba girmesi ve görünür olması için de önemli bir gelişmedir. Tarihi daha eski olsa da sesin yazı onu ete kemiğe büründürdükten sonra yeni anlamlar yüklenerek yeni işlevler kazandığını söylemek mümkündür.

Ses; öncelikle titreşimdir ve fizik, tıp, dil, tarih, müzik, arkeoloji ve son yıllarda bilişim olmak üzere birçok disiplin için bir araştırma konusudur. Dil bilgisi bakımından bir inceleme nesnesi olarak "dil en küçük birimi" şeklinde nitelenir. Sesin yazıdaki sembolü olan harf ise öncelikle birçok bilim alanında zengin bir göndergeler dizisi oluşturur. Her sözlük ve ansiklopedinin başlangıç maddesi bir harftir. Harf üzerinden sesin her dildeki kullanımına bağlı tanımlamalar yapılır. Çoğu zaman standart olan bu tanımlara nispetle özgür bir sosyal medya alanı olarak Ekşi Sözlük, harflerin kullanım alanları yanında zengin çağrışımlara da yer verir.

Anahtar Kelimeler: Ekşi Sözlük, ses, harf, çağrışım.

ASSOCIATIONS OF TURKISH VOICES IN EKŞİ SÖZLÜK

-A-E-I-İ-

Abstract

The invention of writing is considered a great step for mankind. This is also an important advance in forming sounds and making them visible. Although the history of sound is older, it can be said that after writing embodies it, it acquires new functions by taking on new meanings.

Sound is primarily a vibration and is a research topic for many disciplines, including physics, medicine, language, history, music, archaeology, and in recent years, computer science. It is called the "smallest unit of language" and is an object of study in the sense of grammar. If the symbol of sound is the letter, it creates a wealth of references in many fields of science. The first article of every dictionary and encyclopedia is a letter. Definitions are created based on the sounds of the letters and their use in each language. Ekşi Sözlük, a free social media space, contains rich associations as well as the uses of letters compared to these mostly standard definitions.

Keywords: Ekşi Sözlük, sound, letter, association.

* Prof. Dr. Karadeniz Teknik Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Trabzon. mcosar@ktu.edu.tr / ORCID: 0000-0001-9972-9763.

GİRİŞ

İnternetin bir anlamda özgürleştirici, bilgiye erişimi kolaylaştırıcı, insanı ve her türlü nesneyi ulaşılabilir kılan yönleri vardır. Öte yandan insanı kalabalıklar içinde yalnızlaştırıcı etkileri de değerlendirilmeye açıktır. Günlük yaşamdaki etkileri çok yönlü olarak değerlendirilmeye müsait olan internet, süreçleri yönetmeye, bir yandan kendisi yeni imkânlarla evrilirken yaşamları değiştirmeye devam etmektedir. İnternet, insanların birbirleri ile bilgi ve içerik paylaşmasını sağlayan uygulamalar sayesinde sosyal medyada kişilerarası iletişimi, büyük ve farklı, çok yönlü bir kitle iletişimine dönüştürmüştür.

Bireyi içinde bulunduğu dar çevreden çıkarıp kitlelere erişen, kitlelerin bildiği bir varlığa dönüştüren sosyal medya, sanal bir gerçekliğin içinde yeni bir varoluş biçimini getirmektedir. *“Yapılan araştırmalar insanların, bu sanal gerçeklik içinde gün geçtikçe daha fazla vakit harcadıklarını, bu sanal gerçeklik içinde gerçek yaşam ihtiyaçlarını karşılamaya çalıştıklarını ve yine bu sanal gerçeklik içinde yeni bir dünya kurarak yaşadıklarını göstermektedir”* (Vural, Bat 2010: 3348). Bu sanal gerçeklik ortamında Ekşi Sözlük, üzerinde akademik çalışmalar yapılan ilgi çekici bir paylaşım alanı olarak dikkat çekmektedir. Yine bu dikkatin ürünü olarak bir inceleme nesnesine dönüştüğü gibi bugünkü verilerle <https://tez.yok.gov.tr> adresli Ulusal Tez Merkezinde 2013-2021 yılları arasında hazırlanan on beş lisansüstü çalışma için örneklem olarak kullanıldığı görülmektedir.¹

“Kutsal bilgi kaynağı” sloganı ile 15 Şubat 1999 tarihinde Sedat Kapanoğlu tarafından kurulan Ekşi Sözlük, gençliğin sanal âlemde kendini var etme biçimlerinden biri olarak ele alındığı çalışmada *“Gençler tarafından kurulmuş, büyük çoğunlukla gençlerin katıldığı bir gençlik internet sitesi”* olarak tanımlanmaktadır (Telli Aydemir 2011:51). www.eksisoszluk.com -sozluk.sourtimes.org- adresinde erişime açık olan Ekşi Sözlük, bir internet sitesi olma özelliğini kurgulandığı alandan alırken “her türlü kelime ve kavram hakkında kayıtlı yazarların yorumlarını içeren ve katılımcı sözlük” özelliği ile anlam ve tanım kavramlarına da yeni bir boyut getirmektedir. Bu yönüyle standartlaşmış bilgiyi zaman zaman bir anlamda yapı bozuma uğrattığı; aynı zamanda yeniden ve farklı boyutta ürettiği söylenebilir.

Ekşi Sözlük’ün kurgusunun belirlediği kendine özgü bir terminolojisi vardır.² Bu terminolojide geleneksel sözlükteki madde başı, “entry” yani girdi olur; editör, moderatördür;

¹ Ekşi Sözlük üzerine yapılan çalışmalar arasında Hasan Turgut; Gülten Arslantürk, “İsonomia’yı Yeniden Düşünmek: Ekşi Sözlüğün Kamusal Alan Olma Potansiyeli”, Atatürk İletişim Dergisi, Ocak 2014, S. 6, s. 139-164; Emet Gürel; Mehmet Yakın, “Ekşi Sözlük: Postmodern Elektronik Kültür”, Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi, 2007, C. 4, S. 4, s. 203-219; Emet Gürel; Mehmet Yakın, “Bir Reklam Mecrası Olarak Ekşi Sözlük”, Pi - Pazarlama ve İletişim Kültürü Dergisi, 2005, C. 4, S. 14, s. 26-42 sayılabilir.

² Bu terminolojiye ek olarak kullanılan dilde ve dilin yazıya geçirilişinde imla konusunda aşırı bir serbestlik hatta kuralsızlığın kurallığı bir ortamın söz konusu olduğu söylenebilir. Buna Türkçe karakterlerin ve büyük harflerin kullanılmaması örnek gösterilebilir. Bu çalışmada, alıntılar yer yer metne yedirilmiş, bu sırada zaten bir takma isimle verilen yazar adına okumada güçlük yaratmaması için metin içinde gönderme yapılmaması tercih edilmiştir. Yazımda ise kuralsızlıklara ve bunların yol açtığı anlatım bozukluklarına rağmen aslına sadık kalınarak metinlerde değişiklik yapılmamıştır.

editör yardımcılarının “gammaz” olduğu Sözlük’te yazarlar kısım kısım; ya “çaylak” ya da “sürekli yazar”dırlar. Bunlar yazarlığın aşamalarıdır ve her birinin özel şartları vardır. Ekşi Sözlük’te yazarlar suser’dir, adları yoktur, kısaca “nick” (nickname) denilen takma adları vardır.³ Ekşi Sözlük, geleneksel sözlüklerden bir alt kültür formu, bir arama motoru, bir tartışma platformu, sosyalleşme aracı, sosyolojik mizah anlayışının temsilcisi, reklam mecrası, tarihi belge olma gibi özellikleri ile ayrılırken “kayıt tutma aracı” olma noktasında ona yaklaşır (Gürel, Yakın 2007: 207).

Sözlükler dildeki söz varlığını barındırmaları ile kullanımdaki türlü anlamların kuşaklar arasında aktarımını sağlarken öyle görünüyor ki Ekşi Sözlük, mevcut anlamlara ek olarak yeni anlamların üretilmesine, tanımların yapı bozuma uğratılmasına ve dildeki anlam değişmelerinin takip edilebilir olmasına da aracı olmaktadır. Bunda tanımların aslında yorum olması da etkili olmalıdır. Bu özelliği, kurucusundan hareketle birçok araştırmacı da onaylamaktadır; Sedat Kapanoğlu’nun ifadesi ile “doğru kavramının aslında ne kadar değişken olabileceğini ve bilgiye aslında ne kadar farklı açılardan bakılabileceğini tamamen kontrolsüz bir şekilde açığa sermiş, açıldığı tarihten yıllar öncesinde içimde tomurcukları yeşermeye başlamış ‘tamamen alakasız ve gereksiz fakat gigantic [devasa] bir bilgi hazinesi’ni gerçekleştirmiş” olmakla Ekşi Sözlük, kavram alanı fikrini genişleten bir işlev üstlenmektedir. Anlam; karşıtlar, benzerler, türevler, eş dizimlikler, çağrışımlar ve nihayet yorumlarla belirlenir. Denilebilir ki Ekşi Sözlük, bunu bilginin değişebilir ve yenilenebilir, çoğaltılabilir olma özelliğine nesnellik yanında öznelliğin de katkısını taşıyarak gerçekleştirmektedir.

Türkçe Sözlük’te sözlük, “*Bir dilin bütün veya belli bir çağda kullanılmış kelime ve deyimlerini alfabe sırasına göre alarak tanımlarını yapan, açıklayan, başka dillerdeki karşılıklarını veren eser, lügat*” şeklinde tanımlanmaktadır.⁴ En yalın hâliyle bu tanım, sözlükleri, çeşitli türleri olsa da temelde söz varlığını anlaşılır kılmaya yarayan bir araç olarak belirler. Her sözlükte, bütün madde başlarının dilin temel birimi olan sese atfen işareti olan harfle başlaması ve her sesin de bir anlam değeri olması ilginçtir. Bu durum, “*Belli bir yönleme göre düzenlenen, bilim, sanat ve uğraş dallarının tüm bilgilerini ayrıntılı olarak bir arada bulunduran, genellikle birkaç ciltten oluşan kitap, bilgilik*”⁵ olarak tanımlanan ansiklopediler için de geçerlidir. Yalnızca bu başlangıç olma özelliği ile sözlüklere giren, dilin en küçük birimi olan ses, türlü yönleri ile tanımlanmış olur.

Türkiye’de millî bir ansiklopedi yayımlama düşüncesinin ortaya çıkışı, 2-5 Mayıs 1939 tarihlerinde Ankara’da toplanan I. Türk Neşriyat Kongresi’ne uzanır. İlk fasikülü 1943 yılında *İnönü Ansiklopedisi* adı ile yayınlanan eser 1951 yılında *Türk Ansiklopedisi* olarak adlandırılmıştır. Yazar ve idarecilerin zaman zaman değiştiği Ansiklopedi, 1984 yılında otuz üç

³ “Başlık açarak ve *entry* girerek sistemin oluşumuna ve gelişimine katkıda bulunan bu yazarlar, ‘sözlük’ ile İngilizcede kullanıcı anlamına gelen ‘user’ kelimelerinin bileşiminden oluşan *suser* kelimesiyle adlandırılmaktadır.” Emel Gürel - Mehmet Yakın, agm., 2007, s. 207.

⁴ <https://sozluk.gov.tr/>

⁵ <https://sozluk.gov.tr/>

cilt olarak tamamlanmıştır (Ülker 2012: 533-535). Türkiye Cumhuriyeti Millî Eğitim Bakanlığı tarafından 1973 yılından itibaren fasiküller hâlinde yayınlanmaya başlanan, daha sonra ciltler hâline getirilen ve bugün çoğunlukla kütüphanelerde erişilebilir olan *Türk Ansiklopedisi*, Türkçenin seslerini madde başı olarak almakta; harf değerini verdikten sonra akademik bir dille tarihî dönemler itibarıyla sesin özellikleri üzerinde ayrıntılı biçimde durmaktadır.⁶ *Türk Ansiklopedisi*’ndeki, yazımından ses diziminde uğradığı değişikliklere kadar ayrıntılar içeren bu tanımlar ve anlatımlar, Ekşi Sözlük’te ayrı bir çeşitlilikle yer almaktadır. Birer gösterge olarak dil seslerinin (gösterilen) ve harflerinin (gösteren) gönderge çeşitliliği, Ekşi Sözlük’teki tanımlar (yorum/tanım) aracılığı ile çağrışım zenginliğini göstermesi bakımından ayrıca kayda değerdir. Dildeki birimlerin gerçek anlam, yan anlam, eş ve karşıt anlam, çağrışımsal anlam gibi özellikleri ile karşılaştırılması mümkündür. *Türk Ansiklopedisi* ve Ekşi Sözlük bu noktada araştırma evreninde örneklem sunmaktadır.

Birer Gösterge Olarak Türkçenin Seslileri: A-E-I-İ

Ses, yükselen tonlarda fısıltı, mırıltı, uğultu, homurtu, gürültü şeklinde tezahür eden bir titreşim olmakla ancak kulakla algılandığında ve dolayısı ile anlamlandırıldığında dil malzemesi olur. Müzik, fizik, tıp ve dil bilgisi/dil bilimi hatta tarih ve arkeoloji gibi çalışma alanlarının konusu olan ses, çoğu zaman konuşma ile ilişkilendirilir. Geleneksel dil çalışmalarında ses bilgisinin inceleme alanında benzer birçok tanımında olduğu gibi, “ciğerlerden gelen havanın ses yolunun herhangi bir noktasında boğumlanması ile meydana gelen ve kulakla algılanabilen titreşimler” olarak ifadesini bulur. Sesin, dolayısı ile dil bilgisini ilgilendiren hâliyle insana özgü konuşma aracının temel biriminin yazı karşılıkları olan harfler, birer gösterendir. Uzlaşmayla belirlenmiş olan bu gösterenlerin göndermeleri zaman zaman dil bilgisi dışı ögeler de olabilmektedir. Türkçenin sesleri diğer dillerde olduğu gibi harf karşılıkları sınırlı olsa da konuşucuların bireysel tutumları, ağızlar gibi ortak bireysel özellik gösteren çevrelerde daha da çeşitlenebilmektedir. Ölçünlü Türkiye Türkçesi, 8 ünlü ve 21 ünsüzle temsil edilen 29 harflik bir alfabeyle sahiptir. Ancak yazıda gösterilmemekle birlikte ünlü ve ünsüzlerin bir kısmı, farklı sesletim özellikleri ile ayrıca çeşitlenebilmektedir. Bu anlamda ‘a’ ünlüsünün kalın, ince ve uzun üç, ‘e’ ünlüsünün açık ve kapalı iki, ‘i’ ünlüsünün uzun ve kısa iki, ‘ı’ ünlüsünün tek sesletiminden söz edilebilir. Bu farklılıklar alıntı kelimeler, ses olayları vb. sebeplerle tarihsel süreçte ortaya çıkmış olabilir.

Bu çalışmada nesnel, akademik ve standart tanım ve yorumlar ile öznel tanım ve yorumlar arasından derleme yoluna gidilerek dil seslerinin anlam alanına dair bir karşılaştırma yapılmak istenmiş ve sadece Türkçenin “a, e, ı, i” ünlüleri üzerinde durulmuştur.

⁶ Türk Ansiklopedisi’nde başlangıçta ilkesel olarak yazarların adları madde altında değil toplu olarak jenerikte yer almıştır. Farklı dönemlerde tamamlanan ciltlerde bu konudaki karar değişmiştir. Bu sebeple burada ele alınan maddelerle ilgili olarak her defasında yazar adı vermek mümkün olmayacaktır. Yazar adlarının kısaltmalarla verildiği yerlerde E için H.E. kısaltması jenerikten hareketle Hasan Eren olduğu düşünülse de kaynakçaya eklenmemiştir.

Türkçenin ünlüleri, açık ve berrak söylenişli ünlüler olarak gösterilir. Kendi içlerinde dudakların ve alt çenenin ağız boşluğuna verdikleri biçimlere göre gruplara ayrılır: Geniş-dar, kalın-ince, düz-yuvarlak ve söyleyiş süresine göre de uzun-kısa olarak gruplanırlar.

A

‘a’ sesi, Türkçenin düz- kalın- geniş ünlüsüdür. Açık ve net bir ses olarak en sağlam/işitilebilirliği en yüksek ses sayılır. Bu sebeple hemen her dilde ünlem olarak şaşkınlık, sevinç, korku gibi duyguların yansıtılmasında kullanılır. İlk ses olduğuna dair bir kanaat vardır. Türk lehçelerinde sesin altı farklı sesletimi tespit edilmiştir. Bunlar açık e’ye yakın ön damaktan çıkan kapalı a, geniş a, a ile o arasında yuvarlak a, a ile o arasında ö’ye yakın a, ı’ya yakın a (Çuvaşça) ve sıkça alıntı kelimeler ve ulamalarda görülen uzun a’dır.

‘a’ sesi ünlem olarak kullanılması yanında çeşitli gramer görevleri de üstlenir; yönelme durumu, isimden fiil yapım ve emir-istek eki olur, zarf fiil ekleri olarak birleşik fiiller de yapar (Türk Ansiklopedisi 1968: 1-3).

Ekşi Sözlük’te ‘a’ sesi,⁷ alfabenin ilk harfi ile gösterilmenin ötesinde yeni anlamlarla tanımlanır. Ağırlıklı olarak alfabenin ilk harfi olduğuna dair vurgu vardır (56 girdi). “Arapça elif, Yunanca alpha, Fenike dilinde alf, İbranicede alef” dendiği, “öküz başı temsilinden evrildiği” bilgileri de yer almaktadır.⁸ Öte yandan “alfanın a’sı (nato alfabesi)” şeklindeki girdi, uluslararası kodlama sisteminde ‘a’ ile alfanın kullanımına işaret etmektedir.⁹

‘a’ sesinin şaşırma ünlemi olduğu,¹⁰ birleşik fiil ve ikilemeler ürettiği, yönelme durumunu gösterdiği ve isimden fiil türettiği belirtilerek “-abilmek’in olumsuzu: yapabilmek’in olumsuz halde kullanımı yapamamak gibi.” şeklindeki bir açıklamayla yeterlik fiilinin olumsuzunu yaptığı dile getirilmekte; sembol olarak kullanıldığı alan bilgilerine de yer verilmektedir.

‘a’ sesinin a harfi dolayımında “notlar aleminin kralı” tanımlamasıyla ölçme değerlendirmenin harf sistemiyle yapıldığı durumlarda en yüksek notu, matematikte sabiti veya parametreyi, fizikte ivmeyi, elektrikte amperi, astronomide alpha grubu yıldızları, kan gruplarından birini (a rh+), “iki tanesinin yanyana oluşu ile, mimari projelerde kesit ismini: aa kesiti”, Avusturya’nın milletlerarası trafik işaretini temsil ettiği; “saldırı (attack) uçaklarını isimlendirirken kullanılan” A-10 gibi bir sembol, aynı zamanda “mutlak sıcaklık ve orta bulut

⁷ Burada <https://eksisozluk.com/> adresinde erişime açık 01.10.1999-15.12.2021 tarihleri arasında girilen 381 girdinin sınıflandırma sonuçları değerlendirilmektedir.

⁸ Harf olarak “en sevdiğim harf, en karizmatik harf gibi” öznel yorumlar yanında “benim bildiğim bi daire ve o daireye teğet geçen çizgidir a.” şeklinde tanımlamalar da vardır. jerrida 28.08.2012.

⁹ Burada ele alınan ünlüler için NATO’nun kullandığı kodlama sisteminde ‘a’ alfa, ‘e’ echo, ‘i’ india olarak sesletilmektedir. İngiliz alfabesinde büyük İ olmadığı için onun karşılığı yoktur. Türkiye’deki kodlama sisteminde ise ‘a’ Ankara, ‘e’ Edirne, ‘i’ İskenderun, ‘ı’ Isparta’dır. Uluslararası fonetik kodlamada ise ‘a’ Amsterdam, ‘e’ Edison, ‘ı’ Jerusalem (İsrail)’dir. ‘i’ yine yoktur. https://ytuice.maliayas.com/files/b0ab14cc-Linguistic_Essential_2.pdf [ET: 04.04.2022].

¹⁰ Bir girdide bunu sebebi şöyle açıklanmaktadır: “fonemik olarak bakacak olursak, fonemler psikolojisinde a ünlüsü, parlak ve gürdür. bu vasfı ile hemen her dilde ünlem olarak şaşma, hayret, özleme, korkutma, kızgınlık gibi duygular ifade eder.” betatron, 05.01.2020 22:10.

cinslerini simgeleyen *alto* kelimesinin kısaltması ve de ‘*aluminium oxide*’i gösteren harf” ve “bir türk televizyon kanalı ismi”, “genelde kasetlerin ilk yüzüne verilen ad”, “satranç tahtasında en solda duran birinci siraya verilen isim.” olduğu belirtilmektedir. Bir de “isim analizi konusunda atılğan-enerjik anlamına gelmektedir.”

‘a’ nın “*akor olarak yazıldığına la majör anlamına gelen harf*” olduğu,¹¹ “*klasik gitar notalarında bir notanın hangi parmakla çalınacağını gösteren harflerden birisi*” olarak sağ elin yüzük parmağını işaret ettiği; otel asansörlerinde girişle birinci kat arasında kalan asma katı göstermek üzere kullanıldığı ve “*uluslararası kâğıt boylarını tanımlayan dizilerden biri (a0-a10)*” ni karşıladığı bilgisi, tanım cümlelerine dönüşmektedir. Bu tanım cümlelerinden biri de “a kalite” ifadesinde “en yüksek” anlamını taşıdığı şeklindedir. ‘a’ aynı zamanda “*sosyoekonomik statü ölçüğünde tanınmış 6 kademenin ilki. en üst ismiyle müsemmadır.*”¹²

‘a’ sesinin çağrışımlarında özel şahıs ve yer adlarına atıf yapıldığı da görülmektedir. Bu bahiste bir remz ile “*ey ismi "a" harfi ile başlayan yüce varlık. alan sensin, veren sen, kılan sen. ne verdinse odur, daha nemiz var!..*” denilerek Allah, soy adının ilk harfi olması ile Atatürk özellikle vurgulanır. Şehir adlarından Adana’dan başka Atatürk’le birlikte Ankara zikredilir: “*ülkenin başkentinin adı ve kurucusunun soyadı a harfi ile başlamaktadır.*” Öte yandan ‘a’, “*dünyanın en kısa isimli yerleşiminin adı.*”dır: “*aşlında â; üzerinde halka olan a. norveç, lofoten adalarında bir kasaba*”dır.¹³

‘a’ sesinin özellikle gramatikal özellikleri yabancı dillerle ilgili olarak da çağrışımlara konu olur: “*aynı zamanda eklendiği kelimeye olumsuz anlam katabilen yunanca temelli bir ektir kendisi.*”¹⁴, “*ingilizce de önüne geldiği kelimeye bir tane anlamı verir: a doctor*”, “*fransızca’da sahip olmak fiili.*”

‘a’ nın en çok çağrışım uyandırdığı örneklerden biri de “*son 3 dakikalık (yaklaşık olarak) enstrümantal bölümüyle herşeyi anlatan, kelimelerin yetemediği güzellikte bir kurban şarkısı*”dır. 16 girdisi ile yer verilen şarkı, Kurban adlı müzik grubunun şarkısının da adı olması bilgisine dayanmaktadır.¹⁵

¹¹ Harf, Almanca ve İngilizcede la notasına karşılık gelmektedir. “Müzik teorisinde büyük yazılan A, La majör; küçük yazılan a, la minör üç beş akorlarını belirler. Aynı zamanda Alto sesin ya da Altus ve Antiphon’un kısaltması.” İrkin Aktüze, *Ansiklopedik Müzik Sözlüğü*, 2003, İstanbul, Pan Yay., s. 1.

¹² Sosyo-Ekonomik Statü (SES) endeksleri, sosyal bilimcilerin toplumla ilgili inceleme yapabilmek için ihtiyaç duydukları önemli analiz araçlarından biridir. İnsanların ekonomik ve sosyal statülerine göre gruplandırıldığı bu endekste A (en üst), B (üstün altı), C1 (ortanın üstü), C2 (ortanın altı), D (altın üstü), E (altın altı) isimleriyle altı grup vardır. <https://www.theadx.com/tr/sosyo-ekonomik-hedefleme>

¹³ Tearhunter, 26.07.2018 17:07 tarihli girdi.

¹⁴ “eski yunanca’da karsitlik, zitlik yahut olumsuzluktan ziyade önüne geldiği kelimenin yoksunluga-olmayısına işaret eden ek.. ki böylelikle karsitlikler üzerinden tanımlandırmayı seven modernitenin ötesinde içerdiği naiflik ve hemencecik reddetmeysiyle yeni imkanlar-alanlar sunar; zira bir seyin olmayışı ile olumsuzlanması arasında muhakkak fark vardır-olmalıdır..” esharnt, 14.04.2005; “ingilizce’de bazı sıfatlar ve adverblerin bashında preposition’in yerine koyulan harf -mesela ahead, ashore, around, aside, asleep” -morkiratli, 28.07.2004 vb. İngilizcede kullanımına ilişkin 12 örnek girdi vardır.

¹⁵ Grup, 1995 yılında Outside adı ile kurulmuş, 1997 yılında isimlerini Kurban olarak değiştirmiş, 2017 yılında dağılmıştır. <https://www.kralmuzik.com.tr/biyografisi/kurban> [ET. 01..4.2022]

Ekşi Sözlük'te 'a', atv ve Kanal A gibi televizyon kanallarını çağrıştırdığı gibi bir dergi adı olarak da tanımlanmaktadır¹⁶: "1956- 1960 yılları arasında 29 sayı yayımlanan dergi."

'a'; "ses çıkartabilen her canlının çıkartabildiği bir ses.", bu sesin karşılığı olarak "anadolu gibi kokan harf. sicacık ve kardesce."dir. Hem "aşk'ın ilk harfi"dir hem "Allaha emanet olun a'sı". Üstelik "iki tanesi birleşince "anadolu ajansı'nun kısaltması olan harf" olur.

Göktürk alfabesinden hareket edilerek "yukarı ok", "ayaklarınızdan tavana asıldığımızda e olarak okunan harf" olur; çağrışımla "çam agacı", "ters öküz başıdır."¹⁷

Bir ses olduğu bilgisi, "ingilizce ey diye okunan harf." tanımında kendini bulurken bir duruş sergilemek bakımından dönemi içinde çağrışımı politik olsa da "hayır'ın ikinci harfi" olarak tanımlanan "a", türlü bilim alanlarında farklı terimler için simge; dergi, televizyon kanalları için isim, bir şarkı adı, sevilene dair bir hatıra, en üstün ve kalitenin simgesidir. "a ashında bir devrim, yeni bir başlangıçtır" cümlesi onu yeninin ve ilk olmanın işaretçisi yapar.

E

'e' sesi, Türkçenin düz – geniş – ince ünlüsüdür. Bundan başka Türkçede orta uzunlukta bir e sesi vardır. Bu sesin lehçelerde ve ağızlarda değişiklikleri mevcuttur. Türkmençe ve Yakutçada uzun /ē/ vardır. Radloff, Ana Türkçedeki *e'nin normal uzunlukta e olduğunu kabul eder. Sesin i, é karşılıkları olduğu gibi Eski Türkçede a ve e seslerinin tek bir işaretle gösterilmesine karşılık é için ı ve i kullanılmıştır. Sesin bugün Türkiye Türkçesi ağızlarındaki çeşitliliği asli olma ile ilişkilendirilmektedir.

'e' sesi, 'a' sesinin ince karşılığı olmakla onun üstlendiği aynı gramer görevlerini ses uyumu kurallarına göre yerine getirir; bu defa bir "sorma ve sözü sürdürme" ve "seslenme" ünlemi; yönelme durumu, isimden fiil yapım, emir-istek, zarf fiil eki olur; birleşik fiiller ve ikilemeler de yapar (Türk Ansiklopedisi, 1966: 242-243).

Ekşi Sözlük'te 'e' sesi¹⁸, öncelikle Türk alfabesinde bir harf olarak vurgulanmaktadır. Bu ifade edilirken alfabedeki yerine, sesletimine ve işlevine vurgu yapan tanımlar yapılmıştır: "1 kasım 1928 gün ve 1353 sayılı yasayla tespit ve kabul edilen türk alfabesi'nin 6. harfi.", "d harfine hem ses veren hemde bir sonraki harf.", "okurken kapalı ve açık diye iki tipi varmış, en fonetik şekliyle", "türkçede sıkça kullanılan sesli harftir.", "herhangi bir kelimenin başına

¹⁶ 11 girdi ile en çok çağrışıma yol açan örneklerden biridir: "ilk sayısı 15 Ocak 1956'da yayımlanan, genc edebiyatçılardan uğur cankocak, ercument ucari, hilmi yavuz, onat kutlar ve erhun kutlar'ın da yazar kadrosunda bulunduğu dergi. kısa süre sonra bu geniş kadroya ece ayhan, edip cansever, yahya bozbeğiroğlu, yusuf atılğan, asim bezirci, selahattin hilal'da katıldı." gabbiano, 05.11.2004; "1956-1960 yılları arasında 29 sayı çıkan modernist ve varoluşçu kuşak dergisi. 1970'lerde yeni bir adıyla marksist edayla çıkmıştır." nuri altuzer, 04.07.2003, bunlardan ikisidir.

¹⁷ Harf çağrışımları içinde "sonuna eklenen alfabenin çoğu harfiyle kelime oluşturan (aç, ad, af, ağ, ak, al, ...) tıkanmış scrabbleların kurtarıcısı, şapkalı ya da şapkasız sıra başı." marlin, 12.04.2003 şeklindeki girdi, a sesinin dünyada ve Türkçede en çok kullanılan ses olduğuna ilişkin görüşü örnekler.

¹⁸ Burada <https://eksisozluk.com/> adresinde erişime açık 12. 06. 1999-06.09. 2021 tarihleri arasında girilen 180 girdinin sınıflandırma sonuçları değerlendirilmektedir.

getirilerek o kelimeyi elektronik ortama taşıma becerisine sahip yegane harf. (bkz: e-ticaret), (bkz: e-sigorta)..” gibi örnekler bunlardan bir kaçıdır.¹⁹

Harf olarak ‘e’nin farklı dillerin alfabelerinde konumlanması da tanım/yorumlara konu olmaktadır: “*ermenî alfabetesinin 7. Harfi*”, “*kiril alfabetesinin 31. harfidir.*”, “*ingiliz alfabetesinin 5. Harfi*”, “*sümer alfabetesinin 5. harfi olan he’nin sembolüdür.*”²⁰, “*rusca’da telaffuzu ye seklinde olan harftir.*” Benzer şekilde sesin yabancı dillerde karşılık geldiği kelimeler “*portekizce ve*”, “*italyanca ve anlamına gelir.*” cümleleri ile verilir.²¹ “*japon dilinde bir yere gitmekten söz edince kullanılır. başkaca bir kullanımı yoktur.*” cümlesi, sesin gramer görevine değinirken Türkçe ile Japoncada ortak yönelme eki işlevine göndermede bulunulur. Ayrıca uzun okunması hâlinde Türkçede olduğu gibi Japoncada da ünlem olarak kullanıldığı bilgisine de yer verilir. Türkçedeki Arapça asıllı isimlerde görülen dişilik işareti de ‘e’ye atfedilir: “*bi de bu harf erkek isminden bayan ismi üretir. o kadar çoktur ki..emin-emine, hamid-hamide... osmaniye kadirli arasındaki kasabalar buna seri ornektir..*” *hamidiye, haruniye, cevdetiye,...gibi*”²²

Harf olarak ‘e’ çok sayıda kısaltmaya konu olması ile Sözlük’te yer almaktadır. Bunlar; “*matematikte doğal logaritmanın tabanı*”, “*euler sayısı*”²³; fizikte “*enerji*”, “*su buharı basıncı için kullanılan sembol*” ve “*üstünde aksan ile: é, elektron anlamına gelir...*”; müzikte “*mi notasının adı*”²⁴, “*gitarın 1. ve 6. teli.*”dir ve “*gitarıda, sağ el küçük parmağını simgeler*”²⁵; kimyada “*geometrik izomeride çift bağlı karbonlara uc ya da dort farklı grup bağlandığında, bu gruplardan öncelikli olan iki grup aynı tarafta olmadığı zaman molekulun adinin onune koyulan harf.*”; iktisatta “*talep esnekliğinin kısaltması olarak kullanılan, sağ tarafa bakan birinin yandan profiline benzeyen harf. gülüyor da olabilir.*” şeklinde örneklenebilir.

¹⁹ Harfleri kategorize eden bir anlayışla “*efenim uyutucu etkisi olan bir sesli harfimizdir ayrıca. Yani ben gormedim ki bir cocugu annesi -aaa aaa diye uykuya yollasin.. Neymiş -eee eee eee eeeee..bostan, dana... eee eee...*” (alyoop, 28.11.2007) harfler içinde “*uyutucu harf*” nitelemesi ile de dile getirilmiştir. Benzer bir girdi, “*üzerine yaslanarak uyuyan bir çocuk olduğunu bildiğimiz harf. edit: kahverengibotlurturlun hatırlatmasıyla (bkz: ninni)*” (sali, 08.12.2004) şeklindedir.

²⁰ Buna ilave bir tanım/yorum: “*kenan diyarındaki eski dillerde (fenike dili ve oncesi) gunumuzdeki buyuk e harfinin simetriği seklinde yazilir. o donemki ismi "he"dir. he'nin anlamı ise yoktur sadece birine seslenis kelimesidir. (bkz: hey)*” toshi, 21.02.2011.Yabancı dillerde kullanımına ilişkin olarak karakter farklılıklarının sesletimine yer veren girdiler de vardır: “**tizerinde herhangi bir aksan bulunmayanı fransızlar tarafından 'ö' şeklinde telaffuz edilen harf.*” gespenst, 14.01.2012.

²¹ Harf olarak ele alındığında ‘e’nin Orhun Türkçesinde olduğu gibi ab/eb yani ev kelimesini karşıladığı bilgisi de “*sümerce’de ev.*” (24.12.2002 kris) girdisi ile bir tanım cümlesi oluşturur.

²² Arapça dişilik eki olan -e’nin Arapça yer adı yapan -iye eki ile karıştırılması gibi adlandırma ya da işlev hatalarının olduğu girdiler de vardır.

²³ En çok tanımlanan bu sayı için birçok girdi vardır: “*Euler sayısı, [(n+1)/n]^n ifadesinin, n sonsuza giderken alacağı limit değeri...*” mühendis 08.03.2000; oldukça uzun bir girdide “*2,den sonraki ilk bir kaç basamağını ezberlemek oldukça kolaydır.. .2,718281828459045*” beyteper canavari, 25.03.2005-04.04.2008; “*euler sayısı, a üzeri x fonksiyonunun x=0 noktasında türevinin 1’e esit olduğu a sayısının değeridir. o da yaklaşık 2,7183 falandır. e ile gösterilir.*” Vasishta, 03.02.2009.

²⁴ İngilizce’de her nota için bir harf belirlenmiştir. Bu harfler her nota için “*La – A, Si – B, Do – C, Re – D, Mi -E, Fa – F, Sol- G*” şeklinde gösterilebilir. Müzikte “*Büyük E Majör, küçük e Minör anlamına kullanılır.*” İrkin Aktüze, age., s.165.

²⁵ “*e’ yerine ‘x’ kullanıldığı da olur bu parmak için.*” Cuckoo, 24.08.2010.

'e' bilim alanlarında sembol olarak kullanılan bir gösterge olurken farklı alanlarda göndergesi de çeşitlenir: Büyük harf E, "İspanya'nın uluslararası plaka kodu", küçük harf e ise "internet sağlayıcısı explorer'ın simgesi."dir; hukukta "'esas" anlamında kısaltma", "agir vasitalari kullanmak için gerekli ehliyet sınıfı.", "digiturk 9. kanalda yayında olan kanal e! entertainment television", "2017 tarihli vurucu enslaved albümü."26, "italyan şarkıcı vasco rossi'nin seslendirdiği kulağa oldukça hoş gelen şarkının adıdır da aynı zamanda."

'e', Türkiye de hem bir yayınevinin ve hem de bir derginin adıdır.²⁷ Hem "new york metrosundaki mavi hattın en kullanışlı kollarından biridir." hem de "bir ürünün ağırlığının net olduğunu bildirmesi amacıyla ürün ambalajlarında kullanılır.", "eczaneleri tanımlamak için gece nöbetçi eczanelerin önünde, kışları 19.00 da kapanan eczanelerin, havanın 16.00 da kararmasından sonra eczanelerin önlerine konulan ışıklı sembol - tabela." da Ekşi Sözlük'te 'e' harfinin göndergelerindedir.

Yazarları muhtemelen gençlerden oluşan ya da gençken Ekşi Sözlük yazarı olanlar tarafından girdileri oluşturulan alanda 'e', benzer ifadelerle "5 seçenekli test yanıtlarından sonuncusu." olarak da tanımlanır. Bu sebeple 'e', "ya hepsi ya da hiçbiri veya olmak ya da olmamak arasında; alfabenin en delikanlı harfi" olarak nitelenir.²⁸ Bilgisayar destekli ilk tasarım yazılımı olan AutoCAD'in de çağrışıma katkısı genç yazarların etkisi olsa gerektir: 'e', "autocad'de erase komutunun kısayolu"dur.

'e', Türkçede "kararsızlık, şaşkınlık, son aşama ve benzeri durumlarda cümlelerin başına gelir sık sık...". Onun için ünlem olarak kullanılması ve türlü gramer görevleri üstlenmesi ile ilgili olarak ve "a sesinin incesi" vurgusu ile Ekşi Sözlük'te yer alır. 'e', farklı bilim alanlarında sembol, kısaltma olarak kullanılır ve bu anlamda taşıdığı terim değeri, Sözlük yazarları tarafından tanım cümleleri ile çağrışımların ifadesine dönüşür. 'e', müzikte notayı temsil ettiği gibi, şarkı ya da albüm adı olarak farklı dillerdeki anlam ve işlevleri ile tanımlanır. Terimler için sembol olması yanında günlük hayatın farklı noktalarında kullanımına bağlı olarak "nöbetçi eczaneyi gösteren tabela" gibi bir tanımla göndergesi farklılaşabilir. Doğaldır ki gösteren olarak harf olmasına vurgu çöktür ve 'e' söz konusu olduğunda özellikle ilkökul çağında yazımını öğrenmenin zorluğuna ilişkin anılar da çağrışım atmosferinde yer tutar.²⁹ Yine de 'e' birileri için "ismimin ilk harfi. güzeldir sevilendir" ya da "sözlüğün ilk harfi. kutsaldır, kaynaktır." şeklinde öznel yorumlarla yeniden anlamlandırılmaktadır.

²⁶ Ayrıca "jonas hellborg, jens johansson ve anders johansson'dan oluşan jonas hellborg group'un 1994 yılında çıkan albümü." acoustic, 09.10.2004.

²⁷ Aynı zamanda "bir matt beaumont romani. bir reklam ajansında coca cola için proje uret(e)meme cabasını, personelin b-k yemelerini ve kaprislerini anlatan, bu arada anırta anırta guldüren, enteresan bir şekilde sadece ve sadece ajans çalışanlarının bir birlerine gonderdikleri e maillerden oluşan kitap." Lostdwarf, 19.10.2005.

²⁸ Bunlar içinde kesin ve net bir cevap cümlesi şeklinde "hiçbiri" (rehayunluel 26.12.2003) tevriyel ve vurucu bir girdidir.

²⁹ "ilkokula giderken yazmakta en zorlandığım harfi." sethplay, 02.05.2008; "oğlumu rüyalarında kovalayan harf. mini mini birler kadrosu elemanı olarak tamı tamına 8 gündür mesai veren, ter akıtan oğlum erenişko, son dört gününü el yazısı ile e harfi yazarak geçirdi." mam, 09.10.2009.

I

‘ı’ sesi Türkçenin düz -dar- kalın ünlüsüdür. Latin alfabesinde karşılığı olmaması, onu harf olarak Türk Latin alfabesine mahsus kılar. Açıklık derecesi bakımından en kapalı ses olup Özbekçede i’ye çevrilmesi dışında bütün lehçe ve ağızlarda mevcuttur. Anadolu ağızlarının bir kısmında, dil uyumuna aykırı şekilde bazen i’ye değiştiği görülür: al-di, çek-di. Tarihsel süreçte görülen kanı > hani; kangı> hangi gibi. Yabancı dillerden gelen ve başta iki ünsüz bulunan kelimelerde söyleyiş kolaylığı sağlamak üzere ön ve iç seste türediği görülür, bu da zaman zaman i’ye geçer: skonto> ıskonto> iskonto, scarpino> ıskarpın> iskarpin gibi. Türkçe kelimelerde ise duyulurluk derecesi sebebiyle düştüğü örnekler vardır: ısı+cak < sıcak, ısı-t-ma > sıtma; ancak tek başına hece kurmaya elverişli olmaması sebebiyle ünsüz türemesine de yol açabilir, ıgaç > yığaç ‘ağaç’, ırak > yırak gibi.

Gramerce teklik üçüncü kişi iyelik, belirtme durumu, birleşik fiil üretmede kullanılan (aciliyet bildirir) zarf fiil eki, fiilden isim yapım eki gibi görevler üstlenir (Türk Ansiklopedisi 1971: 433).

Ekşi Sözlük’te ‘ı’sesi³⁰ 102 yerde göstereni ile anılmıştır. Bu tanımlar bazen özelliklerine işaret etmektedir: Alfabedeki yeri,³¹ niteliği “*alfabemizin 8 ünlü harfinden biridir*”; dolaylı olarak şekli “*sesli harfler arasında en uzun ve kalın duranı*”, “*alfabemizdeki en kırılğan harf*”, “*çubuğa benzer*” gibi cümlelerle anılır. “*akıllara ışıl ılık süt iç cümlesini getiren*” şeklinde ilkokulda ‘ı’ harfini öğretmek için yaygın kullanılan bir fişe gönderme yapılarak çağrışımı örneklenir.

Türkçe dışındaki dillerde küçük harfle yazılamayışı onu Türkçeye özgü bir harf ve ses yaparken İngilizcede büyük ‘I’nın “ben” demek olduğu vurgulanır. Yalnız Türk alfabesinde küçük şeklinin olması ile “*alfabemizdeki güzide harflerden bir tanesi*” olur; bu sebeple “*müstesna bir harftir. pek çok dilde bulunmaz*” denilir.

Bir harf olarak ‘ı’nın gösterileni, “*arnavutçada üzerinde iki noktası olan e (ë), korecede yatay bir çizgi (-), rusçada (bı), çince pinyinde (e), lehçe’de (y) ile gösterilen sestir*” şeklinde çok dilli bir yaklaşımla verilir. Türkçedeki ‘ı’ sesinin değişimsiz başka dillerdeki varlığı “*korecede, bazı çince lehçelerinde, estçede ve türk dillerinde bulunmaktadır*” şeklinde dile getirilirken “*sanıldığıının aksine rusça, Arnavutça lehçe ve Japoncada bulunmayan ses*” olarak gramerce de değerlendirilir. Ses uyumu ile ilişkili olarak ince şekli i’ye gönderme yapılarak

³⁰ Burada <https://eksisozluk.com/> adresinde erişime açık 29.03.2007-24.02.2022 tarihleri arasında girilen 153 girdinin sınıflandırma sonuçları değerlendirilmektedir.

³¹ Bu konuda genel olarak harfin alfabedeki sıra sayısına atıf yapılır ki aslında Sözlük’te de zaman zaman ilgili satırlarda düşülen bir yanlış algıyı düzelten girdiler de vardır. Çoğunluk alfabenin 11. harfi olduğunu belirtse de Alfabe Kanunu’na işaretle aslında i’den sonra gelen harf olduğu belirtilmektedir: “türk alfabesinde 12. harf. Genelde i’den önce söylendiği için 11. Harf zannedilir ancak kanuna göre i’den sonra gelir ve 12. Harftir” (uncle vak vak, 21.02.2012). Nitekim Türk Harflerinin 1.11.1928 tarih ve 1353 sayılı Kanun’un sonunda yer alan merbut cetvelinde 12. sırada yer verildiği bilinmektedir. <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.1353.pdf> [ET: 04.04.2022]

“nispet i’sine nispet yapmak için Türkçede mevcut ekmiş gibi kullandığım ek” ifadesi ile aslında i’nin gramer görevlerinden biri hatırlatılmaktadır.

‘ı’ Türkçenin sesi olarak dil bilimsel özellikleri ile “tüm ünlüler gibi tonludur, arka damakta boğumlandığı için kalındır, ağzın açıklık- kapalılık durumuna göre dardır, dudakların durumuna göre düzdür, öbür ünlülerden daha kısa olduğu için düşmeye eğilimlidir” şeklinde tanımlanmaktadır. Benzer şekilde “sık sık ünlü düşmesine maruz” kaldığı yazılmıştır ve başka bir girdide “türkçede kelime başında mevcut olmuş ise ya i sesine dönmüş ya da düşmüştür. türkçedeki en kısa vokal”dir denilir.

‘ı’, gösterileni (ses) ve göstereni (harf) olarak bir miktar karıştırılmaktadır, ancak burada zorluk düzeyinden söz edilmesi ilginçtir: “şarkı söylenirken doğru notadan, doğru sestem, aynı ses seviyesini koruyarak verilmesi en zor olan sesli harftir.”

‘ı’ çıkarılmasındaki zorluktan olsa gerek kullanım alanındaki çeşitlilik de sınırlıdır. NATO kodlama alfabesinde “india’nın ı’sı”dır, çünkü Hindistan kelimesinin İngilizce karşılığı olan India kelimesi büyük I ile yazılmaktadır.³² ‘ı’ aynı zamanda Isparta ve Iğdır ile Istranca’nın da ı’sıdır. Böylece ‘ı’ için bir çağrışım alanı kodlamaya, diğeri şehir adlarına gitmektedir.

‘ı’, cebirde “asal köşegenleri hariç diğer elemanları 0 olan (nxn) kare matris birim matris denir. birim matrisi ı ile gösterilir.” tarifıyla mevcuttur. Fizikte “atalet momentidir kendileri genelde büyük ı şeklinde gösterilir.”; büyük I, “akımın sembolü olup birimi amperdir”; biyolojide “üzerinde sadece aktin filamentleri bulunan ve kas kasılması sırasında boyu daralan ı bantına ismini veren harftir.”

İngilizcede ‘I’ göstereni, “ben kelimesine karşılık gelmektedir. Dolayısı ile I’nın çağrışımı “underrated bir balack sabaath şarkısı” ve “kendricklammar’ın güzel bir parçası” göndermelerine gitmektedir.

Aslında ses karşılığına işaret edilen bir girdide “trabzon’da var olan ama varlığı kanıtlanamayan harf”³³ olarak da tanımlanan ‘ı’, konuşma sırasında bir nefes alma süresince çıkarılan ses/ünlem olması sebebiyle “es verirken yaygın kullanılan sesli harf.”tir. Aynı zamanda “zerrin özer’in kahkaha atarken çıkardığı ses” ya da “rahmetli birand’ın çok kullandığı bir harftir”, bu sebeple de “alfabenin mehmet ali birand’ı.”; bir de “rölantide gaz verip dururken çıkan seslerden biri”dir.

Dönemi içinde çağrışımı politik çağrı ve tavır içerecek şekilde “hayır’ın dördüncü harfi” olarak da nitelenirken “dümdüz, dimdik duran harf” şeklinde bir açıklama yapılır.

³² “heceleme alfabesinde kara kuvvetleri tarafından ırmak koduyla kullanılan harf. deniz kuvvetlerinde ve nato’da uluslararası kullanımı olmadığı için bir kodu bulunmamakta. sivil kullanımlarda ise tdk tarafından ısparta sözcüğü önerilmekte.” Nickbulbana, 25.01.2017.

³³ Yörede ses uyumuna aykırı biçimde kalın ünlülü kelimelerde ince ünlü İ’nin kullanımı yaygındır. Çoğunlukla ı ile i arasında i’ye yakın bir sestir: “buni almış, kapi kırılmış, canına kastetmiş” gibi örnekler verilebilir.

‘ı’ Türkçenin ünlüleri içinde açıklık derecesi bakımından en kapalı ses olması ile diğerlerinden ayrılırken hakkında yazılan 102 girdide harf olması üzerinden tanımlanmış, harfin niteliği, farklı alfabelerdeki varlığı ve kullanımı, dijital ortamda yazımı ile ilgili klavye sorunları dile getirilerek yorumlanmıştır.³⁴ Simge olarak kullanımı farklı diller üzerinden değerlendirilmiş; çağrışımsal olarak bir dilde kelime olması (İngilizce I) ve bir şarkıya ad olması üzerinden tanımlanabilmiştir. Çeşitli biçimlerde duygu değeri de atfedilen bir ses ve harf olarak göndermeleri genişletilmiştir.

İ

Türkçenin düz –dar- ince ünlüsüdür. Latin alfabesinde büyük harf karşılığının olmaması, ‘ı’ harfinde olduğu gibi onu da Türk Latin alfabesine mahsus kılar. Türkmençe ve Yakutça gibi bazı lehçelerde uzun biçimi de olan ses, orta uzunluktadır. Öte yandan g, k, ñ ünsüzlerinin etkisi ile ‘ı’nın kalınlaşarak ‘ı’ya değişmesi de söz konusudur: teñri > tanrı örneklerinde olduğu gibi. Türkçede kelime başında l, r, z ünsüzleri bulunmaz. Yabancı dillerden gelen kelimelerde, ağızlarda bu seslerden önce bir i ünlüsü türer: leğen > ileğen, razı > irazı; benzer şekilde son seste yan yana gelemeyen ünsüz çifti bulunan kelimelerde de ünlü türemesi olarak ortaya çıkar: zıkr> zikir, film>filim.

Ses uyumuna bağlı olarak kalın sesli ‘ı’ ile aynı gramer görevlerini üstlenir: Teklik üçüncü kişi iyelik, belirtme durumu, birleşik fiil üretmede kullanılan (aciliyet bildirir) zarf fiil ve fiilden isim yapım eki olur (Türk Ansiklopedisi 1971: 488).

Eksi Sözlük’teki yerine işaretle “*konu başlığı da olabiliyor bazen*” ifadesiyle anlatılan ‘i’ sesi³⁵ 42 yerde göstereni ile tanımlanmıştır.³⁶ Bu tanımlar, ‘ı’ sesinde olduğu gibi aynı zamanda yer yer özelliklerine ve kullanımına dönük bilgiler içermektedir; bunlar arasında ‘*Türkçe klavyede enterin yanında bulunan harf*’, ‘*tıklaması zor harf*’, Alfabe Kanunu’ndaki yerine ithafen “*merbut cetvelde ı harfinden önce gelir*”, ‘*içkinin baş harfi*’, yazarın duygusal durumu ile ilgili olarak ‘*karşıma çıkan en güzel şeyin ilk harfi*’ ve kalın seslisine işaretle de ‘*yumuşak ı*’ örnekleri sayılabilir. Alfabedeki sırasına da sözlükte değinilir.³⁷

Harf olarak ele alındığı bazı girdilerde ‘*ters basılmış ünlem işareti*’ gibi şekli ve ‘*ingilizcede büyüğünün noktasız yazılması gereken harf*’ gibi farklı dillerdeki yazımına dair notların yanında gramer görevlerine işaret edildiği de görülür: ‘*bir ek. belirtme isim hal eki olarak neyi belirtmek istediğimizde kullanılan güzel bir ek...*’, ‘*italyancada çoğul masculin kelimelerin artikeli*’, ‘*slav*

³⁴ “türkce klavyesi olmayan bendeniz kendisine pek ihtiyaç duymaktayım”, “civciv, .01.2017; ingilizce klavyede zorlayan bir harf.” nutellalı balık ekmek, 20.03.2017; ingilizce klavye kullanılmadan kaynaklı bazı kelimelerde yoklugunu derinden hissettiğim harftir.”gunesbulutlarnarasından, 25.01.2017.

³⁵ Burada <https://eksisozluk.com/> adresinde erişime açık, 19.02.1999 ile 29.12.2021 tarihlerinde girilmiş 153 girdinin sınıflandırma sonuçları değerlendirilmektedir. ‘ı’ harfinden 152 kişi tarafından toplam 160 tanım yapılmıştır.

³⁶ ‘ı’yi kullanıcı adı olarak seçen bir yazar, ‘ı’ için söylenecek çok şeyi, 09.11.2007 tarihli bir girdide ifade etmiştir: “aşlında bir çok anlamı olabilir bu harfin, matematikçilere göre karekök -1, bilgisayarlılara göre loop indexi, elektronikçilere göre akım, kimyacılar göre iyot, finansçılara göre faiz, hukukçulara göre fıkra, ingilizlere göre ben, ruslara göre evet, romalılara göre 1,”.

³⁷ ‘alfabenin sondan 18.ci harfi, alfabenin sondan 5. Sesli harfidir’ misskokuloturta, 26.06.2019.

dillerinde “ve” bağlaci olduğu gibi eril kelimelerin de çoğul ekidir’, ‘arapça’da kelimeleri bir şeye/ere mensub yada bir yerden çıkmış manasına getiren harf” olarak da tanımlanır.³⁸ Bu örnekler arasında ses olayına işaret ederek Türkçe dil bilgisi ile ilgili bir bilgiden hareket eden tanım da dikkat çeker: “bazi kelimelere dili dönmeyen insanların, dillerini döndüremedikleri kelimelerin basına eklediği harf.(bkz:irecep)(bkz:ilimon).”³⁹

‘I’ İngilizcede bir kelimedir; ben zamirini karşılar. Ancak her durumda büyük yazılması ile dikkat çeker. İngilizcede “ben” kelimesinin karşılığı olması,⁴⁰ şarkı ve albümlere isim olmasına yol açmıştır.⁴¹ Bu yönüyle de söz konusu şarkıların sözleri de verilerek bir çağrışım alanı oluşturulmuştur. Ancak albüm adı da olan ‘i’, burada küçük yazılarak çağrışımı somutlaştırılmaktadır.⁴²

Öte yandan müzikle ilgili “klasik gitar için yazılmış eserlerde, bir notanın üzerine i yazıyorsa, o notanın isaret parmağı ile tinlatılması gerektiği anlasilir.” Bilgisinden hareketle kullanımdan kaynaklanarak ‘i’, “sağ elin işaret parmağına verilen isim” çağrışımı ile tanımlanır.

Seslerin gösterenleri ile ifade edildikleri yerde, sembolik değerlerinin çeşitlendiği örnekler ‘i’ için de geçerlidir.⁴³ Telsiz alfabesinde “india”nın kodu olurken Hindistan’ın İngilizce okunuşu ile sembolleşen harf, İtalya’nın trafik kodu olarak da gösterilir. Bu bilgi ‘ı’ için de verilmiştir.

‘i’ de farklı bilim alanlarında farklı kavramlar için formüllerde yer alışı ile de Ekşi Sözlük’e konu olmaktadır: “fizikte akım için kullanılan harf.”, matematikte “karesinin bir negatif sayı vermesiyle “reel” diye bahsedilen bilumum sayılardan ayrılan, bu alanda kendine ait bir

³⁸ Bir girdide argo bazı kalıp sözlerle Latincedeki işlevi olarak: ‘latince “git” “yürü” “al voltanı” “hadı gülüm yandan” anlamına gelen emir.’ superjesus 07.07.2004 girdisi vardır. 11.04.2022’de ‘i’ için “dünyanın en kısa tümcüsü.” tanımını yapan jonjo adlı kullanıcı “üstteki entryden de anlaşılabilceği üzere, latince “git!” anlamına gelir. Kızgın anlarda bir emirdir, yıkıl karşındandır. "ire" mastarından türer.” diyerek tüm şahıslar için çekimini verir.

³⁹ Aslında burada dil dönmeme sorunundan çok Türkçede kelime başında bulunmayan seslerle başlayan kelimelerde söyleyiş zorluğunu gidermek üzere ortaya çıkan ses türemesi olayı söz konusudur. Bu tür gramer açıklamalarında bazen yanlış değerlendirmelerin olduğu örneklere de rastlanmaktadır.

⁴⁰ Bu bahiste İngilizcede “ben” kelimesinin I ile gösterilmesi ve bu manada yazımın tarihsel seyri ile ilgili şöyle bir girdi de vardır: ‘ingilizce’de ben anlamına gelen tek harfli sözcük. Cümlelerin neresinde olduğuna bakılmaksızın her zaman büyük harfle yazılır. Ancak eski ingilizce ve orta ingilizce metinlerde bugünkü i sözcüğünün almanca’daki ich kelimesine daha yakınmış ve ic olarak yazılıyormuş. o zamanlar ic sözcüğü yazılırken i küçük harfli yazılıyormuş, ancak zamanla kelimenin telaffuzu değiştiğinden artık i olarak yazılmaya başlanmış. İlk zamanlar yine küçük harfle yazılan i zamanla saçma bir sebepten ötürü, tek harf kötü görünüyör gerekçesiyle, gittikçe daha büyük yazılmaya başlanmış.’ en buyuk jason, 29.0.2016.

⁴¹ Bunlar arasında ‘nightingale dinlememi sağlayan, bunalıma girme sebebi olan albüm’ lullaby 19.05.2004; “music from the elder albümünde bulunan aşmış kiss şarkısı...” kafası büyük 28.08.2009 gösterilebilir.

⁴² Aynı durum, birçok örnekte olduğu gibi i için Türkçe okunuşu esasında bir çağrışım, dandinidandinidastana adlı kullanıcının 15.07.2005 tarihli girdisinde kimyada “iyot un simgesi”; tatlı biber adlı kullanıcının 19.07.2011 tarihli girdisinde de “ingilizce’de “idea” kelimesinin kısaltması.” şeklinde yer almaktadır.

⁴³ Hem Hindistan hem İtalya için aslında söz konusu harf batı dillerinde I şeklinde yazılır ancak Türkçeden bir bakışla Ekşi Sözlükçüler bunu okunuşu ile değerlendirmektedir.

karizma yapmış ayrıca kutupsal gösterimde $\cos(\pi/2)+i.\sin(\pi/2)$ diye de ifade edilebilen sanal sayı”⁴⁴ gibi.

Mühendislikte “bir çelik profil çeşidi”; bilgisayar bilimlerinde “programcıların kullandığı ilk deiskenler dizisinin lideri, en yakın arkadasi ise n ve x dir.” ve “programcıların while, for gibi dongulerde sıkça kullandığı hatta çoğu zaman i’yi tanımlamışım o zaman j den devam edeyim düşüncesiyle başlangıç kabul ettiği hele ki integer* bir değişkenle tanımlanmışsa tadından yenmeyecek güzide bir harfimizdir.” şeklinde programcılar adına canlandırılmaktadır. Aynı zamanda bilgisayarda “yazıları italic yazmaya yarayan html tag i”dir.

Ekşi Sözlük’te ‘i’, yine Türkçe okunuşu esasında kitap ve film adlarını da çağrıştırır. Bunlardan biri “I Robot” adlı kitaptır; Türkçeye “Ben Robot” adıyla çevrilen kitabın aynı adlı kitaptan çekilmiş bir film ve filmin şarkısı da vardır.⁴⁵

‘i’ kısaltma olarak bir kripto para olan “iota”, “ekşi duyuru adlı güzide ekşi sözlük fasilitesinde internet kullanıcılarını sembolize eden harf.” olmanın ötesinde öznel çağrışımlarla da tanımlanır: “sevgilimin dosya kaydetmek için kullandığı harf”, “karşıma çıkan en güzel şeyin ilk harfi” bunlar arasında sayılabilir. ‘i’ ayrıca “iki tanesini yan yana koyduğunuzda (ii) iyiyim anlamına da geliyor”; “izmir’de iki tane, istanbul’da bir tane olan; ankara’da ise olmayan şey nedir bilmecesinin cevabı”dır.

SONUÇ

Ekşi Sözlük için, sanal âlemin hayatı yeniden şekillendirdiği bir ortamda, “yazarlarının ortaya koyduğu içerik (ile) her türlü eleştiriye rağmen Türkiye’de bilgi üretimi ve paylaşımında bir dönüm noktası ol”muştur (Telli Aydemir; 2011: 336) yorumu yapılmıştır. Ekşi Sözlük’te yazarlar, her türlü kelime ve kavrama, yorumları, anlamlandırma ve tanımları ile yeni bir boyut getirmektedir. Yazarların “yeni nesil” olması, yeni nesil, güncel bilgi akışını getirmiş; bilgiyi çeşitlendiren, çağrışımlar yoluyla öznel yorumu akademik bilgi ile meczeden bir birikimi ortaya çıkarmıştır.

Ekşi Sözlük, kendisinden sonra yeni sanal sözlüklere bir anlamda vesile olması, tür belirleyici özelliği yanında Türkçe yazım kuralları konusundaki aşırı serbest tutumu ile de dikkat çekicidir. Bu anlamda özensiz bir dil kullanımı olması, içeriğe verilen değer; konuşma dili kullanılması ve/veya klavye hataları, Türkçe klavye kullanılmaması ile açıklanabilse de neredeyse hatasız yazım olmaması kurallara bir karşı duruş gibi de yorumlanmaya müsaittir. Yer yer yabancı dillerde söz konusu harflerin kelime karşılığı olması veya dil bilgisel görevleri de

⁴⁴ 12 girdi ile ne olduğu, nasıl ifade edilmesi gerektiği tartışılan bir semboldür: “karekök eksi bir şekilde yazılması yanlış olan (teorik açıdan) sayı.” Mengus 05.11.2001. Matematikteki tanımı ise “ $x^2+1=0$ (x kare artı bir eşittir 0) denklemini sağlayan x sayısına i sayısı denir.” şeklindedir. Michael Spivak, *Calculus*, 1973, Brandeis University, s. 433.

⁴⁵ Bu bağlamda başka bir film daha vardır, orada da asıl isim I’dir (İngilizce “Ben”); “2015 yapımı bir tamil filmi. (wiki) imdb puanı ve fragmanına bakıpta biraz hollywood filmi beklentisi oluşsa da, filmi izledikten sonra tipik bir hint filmi olduğunu gördüm...” (ceka39, 25.02.2015 09:29 ~ 12.04.2019).

tanımlarda etkili olmaktadır. Burada yazım ve okunuş arasındaki farklardan yararlanıldığı söylenebilir. Öte yandan dil bilgisine dayalı açıklamalarda yanlış anlamaların olduğuna da işaret etmek gerekir: Burada dipnotlarda işaret edildiği şekilde eklerin ya da ses olaylarının hatalı yorumlandığı örnekler vardır (bk. dipnot:22 ve 39).

Seslerin harf karşılıkları ile ayrıntılı biçimde ele alındığı bir kaynak olarak *Türk Ansiklopedisi*’nde akademik veriler mevcuttur. Özellikle A ve E maddesi, diğer maddelere nispetle ayrıntılı olarak ele alınmış; ses bilgisinden farklı olarak A için askeriyede “alay sözünün kısaltması”, “mantıkta tümel önerme remzi”, “Roma hukukunda kurtuluş harfi”⁴⁶, “doğuda kullanılan sayılama sistemlerinde ‘a’ l’e karşılıktır” gibi cümlelerle ayrıca tanımlanmıştır. A’nın “V. yüzyılda kuzey Çin’de Toba Türklerinden bir boyun sonradan aldığı ad” gibi bilgilere yer verilmiştir. Benzer şekilde E maddesinde yön veya yer olarak Fransızca est ve İngilizce east karşılığı olarak doğuyu göstermek üzere batılı kaynaklarda kullanıldığı; kimyada einsteinyumun simgesi; Almanlar tarafından 1944 yılında bulunan çok etkili bir böcek öldürücüye verilen isim olduğu gibi bilgiler de mevcuttur.

Sözlüklerde görece farklı anlamları ile verilen, ansiklopedilerde farklı bilim alanlarındaki kullanımları bağlam ölçüsünde yer alan sesler ve harf karşılıkları, Ekşi Sözlük’te çağrışımları ile asil ve yan anlamları yanında öznel anlatımlarla farklılık kazanır. Bu farklılığı, ‘e’ harfinin yazımında olduğu gibi “oturmuş bir insanın yan profil görünümü” ya da “ilkokulda yazımında çekilen zorluğa dair anılar” oluşturabilir.

Sonuçta, bir gösterge olarak sesin harf ile gösterene kavuşması, kullanımından kaynaklanarak farklı göndermeleri olmasını; Ekşi Sözlük de bu göndermelerin bir araya getirilmesi ve genel- özel, nesnel -öznel yeni göndermelerle geniş bir kavram alanına ulaşmasını sağlamıştır. Ses, harfle temsil olunduktan sonra birçok bilim alanı için terimleşmiş, bu süreçte çok anlamlılık kazanmış, çok anlamlılığı onu geniş bir çağrışım alanına taşımıştır. Burada birbirinin alternatifi olarak gösterilen ve ele alınan Türkçedeki ‘a-e-i-i’ ünlüleri/harfleri, bütün ses ve harflerin Türkçedeki kullanım alanları ve çağrışımları için ortak kavram alanlarına giden anlam kümeleri olduğuna işaret etmektedir.

⁴⁶ “Roma’da jüri tarafından bir suçlu hakkında hüküm verildiği zaman temize çıkarma kanaatinde olanlar bir levhanın üzerine *Absolvo* kelimesinin ilk harfi olan ‘A’yı yazarlardı.” bilgisi ile bunun sebebi ifade edilirken reddini göstermek için de *Antiquo* kelimesinin kısaltması olarak yine aynı harfe başvurulduğu belirtilmektedir (Türk Ansiklopedisi 1968: 3).

KAYNAKLAR

- Akıncı Vural, Z. Beril; Bat, Mikail (2010). "Yeni Bir İletişim Ortamı Olarak Sosyal Medya: Ege Üniversitesi İletişim Fakültesine Yönelik Bir Araştırma", *Journal of Yasar University*, C. 20, S. 5, s. 3348-3382.
- Aktüze, İrkin (2003). *Ansiklopedik Müzik Sözlüğü*. İstanbul: Pan Yay.
- Gürel, Emet; Yakın, Mehmet (2005). "Bir Reklam Mecrası Olarak Ekşi Sözlük", *Pi- Pazarlama ve İletişim Kültürü Dergisi*, C. 4, S. 14, s. 26-42.
- Gürel, Emet; Yakın, Mehmet (2007). "Ekşi Sözlük: Postmodern Elektronik Kültür", *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi*, C. 4, S. 4, s. 203-219.
- Spıvack, Michael (1973). *Calculus*. Brandeis University.
- Telli Aydemir, Aslı (Der.) (2011). *Katılımın "e-hali" Gençliğin Sanal Alemi*. İstanbul: Alternatif Bilişim Yay.
- Turgut, Hasan; Arslantürk, Gülten (2014). "İsonomia'yı Yeniden Düşünmek: Ekşi Sözlüğün Kamusal Alan Olma Potansiyeli", *Atatürk İletişim Dergisi*, S. 6, s. 139-164.
- Türk Ansiklopedisi* (1966). "E", C. 14. Ankara: MEB Yayınları, s. 242-243.
- Türk Ansiklopedisi* (1968). "A", C. 1. Ankara: MEB Yayınları, s. 1-4.
- Türk Ansiklopedisi* (1971). "İ", C. 19. Ankara: MEB Yayınları, s. 488.
- Türk Ansiklopedisi* (1971). "I", C. 19. Ankara: MEB Yayınları, s. 433.
- Ülker, Mustafa Birol (2012). "Türk Ansiklopedisi", *İslam Ansiklopedisi*, C. 42. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay., s. 533-535.
- <https://sozluk.gov.tr/>
- <https://www.kralmuzik.com.tr/biyografisi/kurban> [ET: 01..4.2022]
- <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.1353.pdf> [ET: 04.04.2022]
- <https://www.theadx.com/tr/sosyo-ekonomik-hedefleme>
- https://ytuce.maliayas.com/files/b0ab14cc-Linguistic_Essentials_2.pdf [ET: 04.04.2022].